

Myotis dasycneme BOIE.

Ebből a ritka denevérből egyetlen biztos magyar példánya van a Magyar Nemzeti Múzeumnak, még pedig Palicsról. A többi irodalmi adat megbízhatatlan. 1924 május 27-én a Mecsekben, a mánfai Kőlyik-barlang nyílása előtt kő alatt, egy denevérkoponyát találtam, amelyet Dr. ÉHÍK GYULA ennek a fajnak határozott meg.

AZ ABALIGETI BARLANG VAK RÁKJÁRÓL.¹

írta Dr. DUDICH ENDRE.

A múlt évben az abaligeti barlang (Baranya m.) patakjából egy vak *Isopoda*-rák került elő, amelyet Dr. MÉHELY LAJOS egyetemi tanár a Magyar Tudományos Akadémia 1924 január 21-én tartott ülésén ismertetett és utóbb (4) *Protelsonia hungarica* néven vezetett be a tudományba. MÉHELY cikkében azt a meggyőződését fejezi ki, hogy az abaligeti vak rák azonos a francia *Stenasellus Viréi* DOLLFUS fajjal, de mivel az irodalom adatainak ellentmondó volta miatt az azonosság biztosan megállapítható nem volt, új nevet adott neki.

MÉHELY cikkének idevágó sorai (4, p. 354) a következőképpen hanzanak: „Ich bin zwar überzeugt, daß obige Disharmonie der Beschreibungen nur der Ungenauigkeit der französischen Autoren zuzuschreiben ist und meine Tiere von Abaliget vollkommen dem Stücke von Padirac entsprechen, so bin ich dennoch genötigt, da es keinen anderen Ausweg gibt, der ungarländischen Form einen neuen Namen zu geben.“

A kérdés teljes megvilágítása céljából kénytelen vagyok kitérni a dolog történetére.

VIRÉ, francia barlangkutató, 1896-ban a Cevennesekben levő Padirac barlangjában két darab vak, vízi *Isopoda*-rákot talált. Az egyik elveszett, a megmaradt példányt DOLLFUS vette vizsgálat alá és *Stenasellus Viréi*nek nevezte el (1, p. 37—38, fig. 2, 2a). Ugyanerről a példányról VIRÉ (7 p. 604—605, fig. 1, 2) 1902-ben új leírást és rajzokat közölt, de az ő leírása és rajzai nem egyeznek teljesen a DOLLFUS-féle leírással és rajzokkal. Ugyanis DOLLFUS szerint az állatnak három jól fejlett szabad potrohszelvénye van a tel-

¹ Előadta a szerző a Kir. Magy. Természettudományi Társulat Allattani Szakosztályának 1924 április hó 4-én tartott ülésén.

son előtt, míg VIRÉ csak kettőről tud. Eltérő a lábak ízülési helye is. DOLLFUS szerint a tor lábai közül a 2—4. a szelvény oldalpárkányának közepe felé („vers le milieu“), az 5—7. pedig a hátulsó csücsökben ízül. Ezzel szemben VIRÉ rajzai közül azon, amely az állatot felülnézetben mutatja (fig. 1. 1.), látszólag valamennyi láb a szelvények közepéből indul ki, míg az oldalnézeti rajzon (fig. 1. 2.) az összes lábak az elülső csücsökből erednek.

Egy és ugyanarról a példányról ennyire eltérő leírásokat és rajzokat adni, mindenesetre csodálatos dolog. Erre hivatkozik MÉHELY, ezért nem tudta az abaligeti rákot azonosítani a *Stenasellus Viréi*-vel. Ugyanis a magyar állatnak két szabad potrohszelvénye van, lábai pedig a DOLLFUS-féle leírás szerint ízülnek.

VIRÉ (7, p. 605) azt írja, hogy bár 1899 óta a Padirac-i barlangot rendszeresen kutatták, soha többé nem találtak egyetlen *Stenasellus* sem. Hozzáteszi, hogy ez a faj úgy látszik eltűnt, talán ők gyűjtötték az utolsó példányokat. VIRÉ eme kijelentéseiről MÉHELY is megemlékezik.

Az abaligeti vak rák felfedezése tehát a következő kérdéseket vetette fel: 1. Gyűjtötték-e 1902 óta a *Stenasellus Viréi*-t? 2. Mi a *Stenasellus*-genus helyes diagnózisa? 3. Azonos-e az abaligeti rák a *Stenasellus Viréi*-vel, vagy pedig nem?

Mind a három kérdésre csak az elmúlt két évtized irodalmának alapos átnézése és a francia állatnak az abaligetivel való részletes összehasonlítása adhatja meg a választ. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy mind a kettőt elvégezve, válaszolni tudok ezekre a kérdésekre.

1. Gyűjtötték-e 1902 óta a *Stenasellus Viréi*-t?

VIRÉ sejtése, hogy ők fogták volna a faj utolsó példányait, nem bizonyult valónak és természetes, hogy ennek — nagyon érdekes állatról lévén szó — az irodalomban is nyoma van. DOLLFUS és VIRÉ (2, p. 368, lábjegyzet) már 1904-ben említik, hogy VIRÉnek sikerült 16 példányt gyűjtenie, úgy hogy már 17 példányuk van.

VIRÉ nem tartotta titokban ezt a dolgot, sőt az érdeklődő szakembereknek vizsgálat céljaira *Stenasellus*okat rendelkezésükre is bocsátott. Így kapott tőle HANSEN (3, p. 307) három példányt.

A *Stenasellus Viréi* tehát nem halt ki, hanem vígan éldegél a Padirac-i barlangban, sőt nemcsak itt, hanem Franciaország más barlangjaiban is. VIRÉ ugyanis levélben közölte velem, hogy azóta a Padirac-i barlangon kívül megtalálták a következő barlangokban is:

1. Lestelas (Ariège). 2. Tuc d'Audoubert, Caverne de Montesquieu-Avantès (Ariège). 3. Mont de Chac, Caverne de Saleich (Hte. Garonne). 4. Castel-Mouly, Caverne de Bagnères de Bigorre (Htes. Pyrénées). 5. Poudac gran, Grotte d'Arbas (Hte. Garonne). 6. Grotte de l'Espugne (Saleich). 7. Grotte de Peyort (Ariège).

Összesen tehát már 8 barlangból ismerjük a *Stenasellus Viréit*.²

2. Mi a *Stenasellus*-genus helyes diagnózisa?

Tisztázandó volt a szabad potrohszelvények száma és a lábak ízülési helye.

Az első dolgot már húsz esztendővel ezelőtt tisztázta az irodalom. RICHARDSON (5, p. 13) ugyan még három szabad potrohszelvényről beszél, de HANSEN (3, p. 307) a VIRÉTŐL kapott példányok vizsgálata alapján még ugyanabban az évben kimutatta, hogy a *Stenasellus*-nak nem három, hanem csak két szabad potrohszelvénye van.

A lábak ízülési helyéről sem RICHARDSON, sem HANSEN nem írtak semmit, valószínűleg azért, mert, mint látni fogjuk, ez nem is generikus bélyeg. Mivel azonban az abaligeti rák felvetette ezt a kérdést, tisztáznom kellett ezt is.

A *Stenasellus Viréi*ből a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében több példány van, csupa kifejlett állat mindkét ivarból, amelyeket VIRÉ maga gyűjtött a Padirac-barlangban 1913-ban. A faj locus classicusáról származván, a modern typus-terminologia szerint ú. n. topotypusok, amelyeket részben egészben, de legnagyobb részben szétszedve, mikroszkopi készítményekben tanulmányoztam.

Ezekre a példányokra megállapíthattam, hogy a torlábainak ízülése teljesen megfelel a DOLLFUS-féle leírásnak: „parties coxales des segments 2 à 4 situées vers le milieu du bord latéral, celles des segments 5 à 7 situées à l'angle postéro-latéral.”

Megjegyzem, hogy a lábaknak ez az ízülési módja nem lehet generikus vagy faji bélyeg, mert igen sok más Isopodánál is megvan, és mint TSCHETWERIKOFF (6, p. 395, 416, 426) az *Asellus aquaticus* L.-nél oly meggyőzően kimutatta, szükségszerű következménye a lábak különböző állásának és működésének.

Ezzel a második homályos pont is tisztázva lévén, az abaligeti rák generikus hovatartozása lényegileg el is dőlt. Mielőtt azonban tovább mennénk, szükséges, hogy a *Stenasellus*-genus diagnózisát a

² RACOVITZA szerint (l. a közlemény végén levő jegyzetet) az Ariègeben 5, a Haute Garonneban 4, a Hautes Pyrénéesben 4, Spanyolországban 1 barlangban fordul elő.

modern *Isopoda*-rendszertanban használatos bélyegekre vonatkozólag kiegészítsük.

A leíráshoz DOLLFUSnak csak egy fejletlen, sérült példány állott rendelkezésére, amelyet nyilván nem akart szétszedni, ezért leírása sok tekintetben rossz és hiányos. VIRÉ rajzai a lábízek számát és a lábak ízülési helyét illetőleg teljesen rosszak, ami annál csodálatosabb, mert ő már ZEISS-féle binokulárisal dolgozott. A szájrészekről adott rajza vázlatos ugyan, de jó. Az 1. ábra 3. részlet-rajzából megállapíthatni vélem, hogy a leírás alapjául szolgáló példány, a holotypus, nőstény volt.

Megvizsgálva a topotypusokat, a *Stenasellus*-genus jellemzését a következőkben adhatom:

A test megnyúlt, 5—6-szor olyan hosszú, mint széles. A fej olyan széles, mint az első (tulajdonképen a második) torsiálszelvény és ennek öblébe oly szorosan illik bele, hogy vele látszólag fej-tort alkot. A telson előtt két szabad, jól fejlett potrohszelvény van. A telson hosszabb, mint széles.

A szem hiányzik. A kis csáp (antennula) nyele egy, a nagy csápé (antenna) öt ízű áll. A rágón (mandibula) háromízü tapogató van. A 2—7. lábpár daktylopoditja egykarmú. A hímnek 5, a nősténynek 4 pár potrohlába (pleopoda) van. A két utolsó potrohlában az exopodit nem alakult át lélekösszervvé. Az uropodák jól fejlettek.

Ivari különbségek: a hímnek a hetedik torsiálszelvényén a mell-lemez hátulsó párkányán két chitines csöve, „penis“-e van; 5 pár pleopodával bír, amelyek közül a második párzólábbá alakult. A nőstényen csak 4 pár pleopodát találunk, mert az első szabad potrohszelvényen nincs pleopoda; az első pleopodapár (a második szabad potrohszelvényen) egyszerű, egyízü lemez; a kifejlett nőstény költő-lemezekkel (oostegitek) bír.

A genus tipikus faja: *Stenasellus Viréi* DOLLFUS, 1898, és az első leírás minden hibája és hiányossága ellenére is annak kell maradnia, és ezt a nevet kell viselnie, mert a nemzetközi nomenclaturai szabályoknak nincsen olyan pontja, amelynek értelmében DOLLFUST az őt megillető prioritástól megfoszthatnók.

3. Azonos-e az abaligeti rák a *Stenasellus Viréi*vel?

A kérdés eldöntésére szolgáló összehasonlítási anyagot, kifejlett hímeket és nőstényeket egyaránt, magam gyűjtöttem az abaligeti barlangban.

Vizsgálataim eredménye az, hogy az abaligeti állaton nincs

egyetlen generikus bélyeg sem, amely a *Stenasellus*s-szal ne egyeznék. Ez különben MÉHELY leírásából is megállapítható, ha azt a *Stenasellus*-nemnek általam fogalmazott diagnózisával összevetjük. Az abaligeti rák tehát minden kétséget kizáróan a *Stenasellus*-genusba tartozik. Ennek a megállapításnak a nomenclaturai következményeit is le kell vonnunk: új genusra nincs szükség, tehát a *Protelsonia* MÉHELY, 1924, genus synonymája a *Stenasellus* DOLLFUS, 1898, nemnek.

Ami az abaligeti *Stenasellus* faji hovátartozását illeti, erre nézve a következőket állapítottam meg.

A *Stenasellus Viréi* és az abaligeti állat közt a faji bélyegek tekintetében számos különbség van. Eltekintve a testszelvények, a szájrészek, a tor- és potrohlábak chaetotaxiájában észlelhető számos mikroszkopi különbségtől, azonnal feltűnő, már gyenge nagytással is észlelhető eltérések a következők:

1. A *Stenasellus Viréi* kifejlett példányai 8—12 mm nagyok, míg az abaligeti rák legfeljebb 7.5 mm nagyságot ér el.

2. A *Stenasellus Viréi* kis csápjának az ostora 12—14 ízű, míg az abaligeti rákon ugyanott csak 7—9 ízt találunk.

3. A *Stenasellus Viréi* nagy csápjának ostora 24—33 ízből áll, az abaligeti fajnál pedig csak 17—20 ízből.

4. A *Stenasellus Viréi*-nél az uropodákon a basipodit és az endopodit együttes hossza csaknem egyenlő a telson hosszával, míg az abaligeti fajnál annak csak $\frac{2}{3}$ -részét üti meg.

5. Az uropodák ágai a *Stenasellus Viréi*-nél 11—13-szor olyan hosszúak mint amilyen vastagok a tövükön, míg a magyar állatnál csak 5—6-szor olyan hosszúak.

Ez az öt különbség már magában véve is elegendő arra, hogy az abaligeti *Stenasellus*-t a *St. Viréi*-től eltérő, önálló fajnak tartsuk, amely a francia fajt nálunk helyettesíti (vikariáló faj). Az abaligeti barlang vak rákjának tehát a jövőben a *Stenasellus hungaricus* MÉHELY nevet kell viselnie.

4. A *Stenasellus*-genus rendszertani helyéről.

A *Stenasellus*-nem eddig az *Asellidae*-családba tartozott, bár nem végérvényesen, mert a kutatók, mint láttuk, nem sokat foglalkoztak ezzel az aránylag ritka genusszal és így rendszertani helye tisztázva nem volt.

Az *Asellidae*-családban a *Stenasellus*-nem, bár az amerikai *Coecidotea* PACKARD genusszal vannak rokon vonásai, potrohának és

pleopodáinak említett primitív alkotásánál fogva egészen oda nem illő, heterogen elem volna. Ezt már régebben is érezték a systematikusok, és a genus elszigeteltségének különbözőképpen akartak kifejezést adni. HANSEN (3, p. 308) egy önálló alcsalád felállítását ajánlja, de nem teszi meg. DOLLFUS és VIRÉ (2, p. 368) már az *Asellidae*-családon kívül keresik a genus rokonságát, amikor a *Phreatoecidae*-családdal való rokonságra utalnak.

Az *Aselloideae* főcsaládra vonatkozó irodalom tanulmányozása arról győzött meg, hogy egyik megoldás sem kielégítő. A *Stenasellus*-nem az említett két bélyeg (a potroh és a két utolsó pleopoda primitív alkotása) együttes jelenléte miatt annyira egyedül, közelebbi rokonság nélkül áll az *Aselloideae* közt, hogy egyik családba sem lehet besorozni. Szerintem az egyetlen helyes megoldás csak az lehet, hogy a genus számára külön családot: *Stenasellidae*, állítunk fel, amely az említett két bélyegben az *Aselloideae* összes többi családjától jól különbözik.

Irodalom.

1. DOLLFUS: Sur deux types nouveaux de Crustacés Isopodes appartenant à la faune souterraine des Cévennes (Bull. Mus. Hist. Nat. Paris, IV, 1898, p. 35—38).
2. DOLLFUS-VIRÉ: Sur quelques formes d'Isopodes appartenant à la faune souterraine d'Europe (Ann. Sci. Nat., Ser. 8, Vol. 20, 1904, 365—412).
3. HANSEN: On the Morphology and Classification of the Asellota-Group of Crustaceans, with Descriptions of the Genus *Stenetrium* HASW. (Proc. Zool. Soc. London, 1904, II, 302—331).
4. MÉHELY: *Protelsonia hungarica*, nov. gen., n. sp. Ein blinder Isopode aus Ungarn (Zool. Anz., LVIII, 1924, p. 353—357).
5. RICHARDSON: Contribution to the Natural History of the Isopoda (Proc. U. S. Nat. Mus., XXVII, 1904, p. 1—89).
6. TSCHETWERIKOFF: Beiträge zur Anatomie der Wasserassel (*Asellus aquaticus* L.) (Bull. Soc. Imp. Nat. Moscou., Nouv. Ser., XXIV, 1910, p. 377—509).
7. VIRÉ: La Faune et la Flore souterraines du Puits de Padirac (Lot) (Bull. Mus. Hist. Nat. Paris, VIII, 1902, p. 601—607).

Utólagos jegyzet. Ez az előadásom csaknem azonos tartalommal „Über *Protelsonia hungarica* Méhely“ címmel a Zoologischer Anzeiger, 60, 1924, 151—155. lapjain is megjelent. Körülbelül ezzel egyidőben jelent meg E. G. RACOVITZA „Diagnoses des genres *Asellus* et *Stenasellus* et description de deux *Stenasellus* nouveaux“ (Bulletin de la Société des Sciences de Cluj, II, 1924, p. 81—92) c. közleménye, amelyben körülírja az *Asellus*- és *Stenasellus*-nemeket és két új *Stenasellus* fr. le. Az egyik a *Stenasellus Breuili* Spanyolországból, a másik pedig a *Stenasellus Gjorgjeriči* Szerbiából. RACOVITZA, bár az abaligeti állatokat nem ismerte, foglalja a *Protelsonia* MÉHELY-nemmel is és azt a *Stenasellus*-nem synonymájának tartja.

handen seien, sie entgingen bloß der Aufmerksamkeit der Forscher, „was bei ihrer äußerst zarten, lamellösen Beschaffenheit sehr leicht möglich ist“ . . . „Ebenso übersehen hat sie auch v. Dada y“.

Verfasser hat die Frage aufs neue einer gründlichen Prüfung unterzogen. Bei seinen Untersuchungen bediente er sich verschiedener Methoden, namentlich der histologischen. Er muß aber als Resultat seiner bezüglichen Forschungen LANGE gegenüber feststellen, daß *Asplanchna Sieboldi* LEYDIG in der Wirklichkeit keine Reservkiefer besitzt. Sie hätten auch keine physiologische Aufgabe, weil der starke chitinöse Kiefer der 2—10 Tage lang lebenden *Asplanchna* dem Tiere vollkommen genügen, so daß es faktisch keine Reservkiefer braucht. Verfasser schließt sich der v. DADAY'schen Annahme an, laut der die von den verschiedenen Forschern als Reservkiefer beschriebenen Gebilde nichts anderes seien, als zusammengestülpte Falten der dünnen Haut des Kaumagens.

FAUNISTISCHE NOTIZEN. I. Mitteilung. Von Dr. E. DUDICH. (P. 39—46.)

Verfasser publiziert kleinere Beobachtungen und Fundortsangaben verschiedene Tierarten betreffend, die er selbst gesammelt hat. Fast alle diese Arten sind infolge ihres seltenen Vorkommens in Ungarn für die Faunistik von Interesse, wobei hauptsächlich folgende Formen in Betracht kommen: *Polycelis cornuta*, *Phyllopoda anostraca*, *Lepidurus apus*, *Triops cancriformis*, *Platyarthus Hoffmannseggi*, *Niphargus*, *Carabus concolor Redtenbacheri*, *Tachys bisulcatus*, *Bagous nigratarsis*, *Tetramopria auROCincta*, *Sysphincta europaea*, *Formica exsecta*, *Argyramoeba aethiops*, *Dionconotus neglectus*, *Trochosa singoriensis*, *Erinaceus rumanicus*, *Myotis dasycneme*.

ÜBER DEN BLINDEN KREBS DER ABALIGETER GROTTE. Von Dr. E. DUDICH. (P. 46—51.)

Diese Abhandlung erschien unter dem Titel: „Über *Protelsonia hungarica* Méhely“ in dem Zoolog. Anzeiger, 60, 1924, p. 151—155.

ON THE OCCURRENCE OF *SPALAX MONTICOLA SYRMIENSIS* MÉHELY IN THE COUNTY OF FEJÉR. By Dr. JULIUS ÉHIK. (P. 52.)

Author describes a specimen of this mole-rat originating from Sárszentmihály, County of Fejér, W. Hungary, collected by Mr. R. DE PETŐCZ, and preserved in the Hungarian National Museum. Besides the length of the palatines, the characters of this individual perfectly agree with those of *Spalax monticola syrmensis* as described by Prof. DE MÉHELY.

SUJET ET MÉTHODES DE LA ZOOGÉOGRAPHIE. Par le Dr. baron G. J. DE FEJÉRVÁRY. (P. 53—60.)

Ce mémoire constitue la leçon d'ouverture du cours „Zoogéographie dans le jour des recherches paléontologiques et bionomiques“, professé à l'Université Roy. Hongroise ÉLISABETH (à Pécs,

Dép. de Baranya), prononcée par l'auteur — lors de son inauguration solennelle comme privat-docent — en séance publique extraordinaire devant la Faculté de Philosophie et le Conseil de l'Université, le 30 mai 1924. Il paraît, in extenso, en allemand, dans le *Zoolog. Anzeiger*, sous le titre: „Gegenstand und Methoden der Zoogeographie“.

VERZEICHNIS DER HYDRACARINEN UNGARNS. Auf Grund bisheriger literarischer Angaben und neuerer Sammlungen. Von Dr. LADISLAUS SZALAY. (P. 60—70.)

Verfasser gibt eine vollständige, von den Fundortsangaben begleitete Enumeration der bis dato aus Ungarn bekannt gewordenen Hydracarin, unter denen sich die folgenden Arten für Ungarn als neu erweisen: *Eylais hamata* KOENIKE, *Eylais infundibulifera* KOENIKE, *Hydrarachna denudata* PIERSIG, *Hydrarachna valida crassirostris* KOENIKE, *Acercus ornatus* C. L. KOCH. — Verf. beabsichtigt auf dieses Thema in einer künftigen Abhandlung eingehender zurückzukommen.

REVUE LITTÉRAIRE.

Sur p. 71—81 il se trouve des rapports sur différents produits littéraires qui y sont discutés par MM. DE FEJÉRVÁRY, J. KIESELBACH, L. VARGA et A. PONGRÁCZ. Nous tenons à appeler l'attention sur l'excellente oeuvre de M. le Dr. LOUIS SOÓS, directeur au Département de Zoologie du Musée National de Hongrie, écrite en langue hongroise et portant le titre „Rendszerek Állattan“, à savoir: Zoologie Systématique. Cet ouvrage, dont les deux premiers tomes comprennent les Invertébrés sauf les Arthropodes, est le premier de ce genre ayant paru en hongrois. L'on s'occupe de la question d'en faire, cas échéant, une traduction dans l'une des langues latines plus répandues. Les phylums, comme M. SOÓS les comprend, se trouvent énumérés sur p. 72. D'autres volumes, par d'autres spécialistes hongrois, suivront sous peu, le Dr. SOÓS étant chargé de la direction de l'ouvrage. — Les autres rapports traitent de publications parues en allemand, français et anglais, sauf celle étant mentionnée sur p. 81, portant le titre „Nagy Alföldünk Állatvilága“, à savoir: Faune de la Grande Plaine Hongroise; ce petit ouvrage faunistique, d'un caractère préliminaire, fut publié, sous la direction de M. Z. DE SZILÁDY, par la Société Scientifique ÉTIENNE TISZA à Debrecen. Il y a plusieurs spécialistes qui ont pris part dans l'exécution de cet ouvrage, de la plupart des groupes c'est, néanmoins, M. DE SZILÁDY qui se chargea. — Quant aux publications parues en d'autres langues, accessibles aux cercles scientifiques de tout le monde, nous mentionnerons encore les „Explorationes zoologicae ab E. Csiki in Albania peractae“, renfermant les mémoires dont l'énumération se trouve sur p. 81. Nous nous permettons d'attirer tout particulièrement l'attention des confrères faunistes sur cette oeuvre, qui est bien la première à s'occuper, d'une façon synoptique et générale, de la faune de l'Albanie.